



Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за грудень 2025 року

Зміст

1. Спори про захист честі, гідності і ділової репутації	6
1.1. Публічні фігури (особи, які обіймають державні посади, користуються державними ресурсами або відіграють певну роль у суспільному житті) підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної критики в медіа. Вирішивши апелювати до довіри громадськості, вони неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків. Журналістська свобода передбачає можливість використання певної міри перебільшення або навіть провокації, а покарання журналіста за участь у поширенні висловлювань інших осіб суттєво перешкоджатиме пресі сприяти обговоренню питань суспільного значення	6
2. Спори, що виникають із земельних правовідносин	8
2.1. Передача у приватну власність земельних ділянок, які повністю або частково знаходяться в межах розвіданих родовищ корисних копалин, що обліковані в Державному фонді родовищ корисних копалин, без отримання спеціального дозволу на користування надрами чи гірничого відводу є незаконною	8
2.2. Землі водного фонду, зокрема земельні ділянки, що розташовані в межах прибережної захисної смуги водних об'єктів загальнодержавного значення, не можуть передаватись у приватну власність громадян. Розпорядження органів державної влади про передачу таких земельних ділянок у приватну власність та видані на їх підставі державні акти на право власності на земельні ділянки суперечать вимогам земельного та водного законодавства, а тому є недійсними. У разі встановлення факту, що земельні ділянки належать до земель водного фонду, вони підлягають витребуванню на користь держави з незаконного володіння приватних осіб	9
3. Спори, що виникають із трудових правовідносин	11
3.1. Роботодавець під час воєнного стану має право відмовити в наданні відпустки без збереження заробітної плати працівнику, який набув статусу внутрішньо переміщеної особи, якщо такий працівник залучений до робіт на об'єктах критичної інфраструктури або до виконання мобілізаційного завдання. Невихід працівника на роботу після отримання обґрунтованої відмови роботодавця в наданні такої відпустки є прогулом без поважних причин, що може бути підставою для звільнення відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України	11

- 4. Спори, що виникають із спадкових правовідносин** 12
- 4.1. Заповіт визнається недійсним, якщо встановлено, що він не підписаний власноручно заповідачем, а підпис виконаний іншою особою, при цьому відсутній посвідчувальний напис про причини неможливості особистого підписання. Заповіт також є недійсним, якщо заповідач не володів мовою, якою складено документ, на рівні, достатньому для розуміння його змісту, а нотаріус не забезпечив переклад тексту заповіту 12
- 4.2. Встановлення батьківства регулюється законом, чинним на момент народження дитини, для народжених до 01.01.2004 застосовується КпШС України. Для набуття спадкових прав необхідне юридичне підтвердження походження – актовий запис або рішення суду; інші факти (зміна імені, проживання, виховання, свідчення) є недостатніми. Якщо в актовому записі батьком зазначено іншу особу, вимоги про визнання батьківства підлягають розгляду разом із вимогами про виключення таких відомостей 14
- 4.3. Якщо об'єкт самочинного будівництва фактично є прибудовою до квартири спадкодавця, зареєстрованою іншою особою на підставі недостовірних документів після смерті власника, спадкоємець має право на витребування цього об'єкта з незаконного володіння. Подальше відчуження такого майна не перешкоджає його витребуванню від добросовісного набувача 16
- 5. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди** 17
- 5.1. Грошове забезпечення військовослужбовця, що виплачувалося під час його перебування в полоні законному представнику неповнолітньої дитини, після повернення військовослужбовця підлягає поверненню в тій частині, що не була використана на утримання спільної дитини. При цьому аліменти, які належним чином стягувалися з такого грошового забезпечення, не є предметом повернення 17
- 6. Справи окремого провадження** 19
- 6.1. Суд вправі відмовити в наданні особі, яка досягла шістнадцяти років, права на шлюб з повнолітньою особою виключно за умови встановлення, що укладення такого шлюбу суперечить інтересам заявника. Неоскарження відмови самим заявником не перешкоджає апеляційному чи касаційному перегляду судових рішень, якщо скаргу подано заінтересованою особою та заявник визнав такі скарги 19
- 6.2. В окремому провадженні не застосовуються принципи змагальності та меж судового розгляду, у зв'язку з чим суд наділений повноваженнями самостійно витребувати необхідні докази. За наявності обґрунтованих доводів

заявника про неможливість самостійного одержання доказів суд зобов'язаний відкрити провадження та вирішити питання їх витребування в межах розгляду справи. Повернення заяви про встановлення факту смерті з підстав ненадання доказів, які заявник об'єктивно не міг отримати, є проявом надмірного формалізму та порушує право на доступ до правосуддя 21

6.3. Оголошення фізичної особи померлою потребує наявності належних та допустимих доказів для встановлення обставин, які дозволяють суду зробити вірогідне припущення про її смерть. За відсутності безумовних доказів або наявності суперечностей у матеріалах справи оголошення особи померлою є неможливим. Для осіб, які пропали безвісти у зв'язку з воєнними діями, застосовуються спеціальні строки – два роки після закінчення воєнних дій або шість місяців за особливих обставин справи 22

7. Застосування норм процесуального права 24

7.1. Вимога ч. 5 ст. 390 ЦК України щодо попереднього внесення вартості майна на депозитний рахунок суду підлягає застосуванню виключно у справах про витребування майна в добросовісного набувача. У разі заявлення позову до недобросовісного набувача зазначена норма не застосовується. Оцінка добросовісності або недобросовісності набувача здійснюється судом за результатами дослідження доказів при ухваленні рішення по суті 24

7.2. При розгляді клопотання про надання дозволу на виконання на території України виконавчого напису нотаріуса іноземної держави, у разі смерті боржника, суд зобов'язаний насамперед вирішити питання про можливість процесуального правонаступництва. Неможливість процесуального правонаступництва є підставою для закриття провадження у справі, а не для вирішення клопотання по суті 25

7.3. При вирішенні справ про зняття арешту з майна суд має всебічно, повно й об'єктивно дослідити всі наявні докази про існування арешту, не обмежуючись лише вимогою надання копій постанов про накладення арешту, відсутність яких не може бути єдиною підставою для відмови у задоволенні позову, якщо наявні інші докази накладення арешту (зокрема, інформація з територіальних сервісних центрів) 27

7.4. При оспорюванні дійсності заповіту, посвідченого незадовго до смерті заповідача, суди зобов'язані забезпечити повне та всебічне з'ясування обставин справи, у тому числі розглянути клопотання про призначення експертизи для оцінки психофізичного стану спадкодавця на момент посвідчення заповіту. Відсутність у медичній документації належних даних

про стан здоров'я заповідача не є підставою для відмови у проведенні повторної експертизи іншою експертною установою, особливо за наявності сумнівів щодо здатності особи усвідомлювати значення своїх дій під час складання заповіту 28

7.5. Провадження у справі підлягає закриттю згідно з п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, якщо позов подано проти особи, яка померла, до моменту звернення до суду. Померла особа не може бути стороною у справі, оскільки її правоздатність припиняється в момент смерті відповідно до ст. 25 ЦК України. Представництво померлої особи в суді є неможливим, оскільки договір про надання правничої допомоги, укладений після смерті особи, є недійсним і не створює належних повноважень для представника 29

7.6. Стягнення з позивача понесених відповідачем судових витрат у разі залишення позову без розгляду можливе лише в разі встановлення необґрунтованості дій позивача. Подання заяви про залишення позову без розгляду є диспозитивним правом позивача, передбаченим ЦПК України, і саме по собі не є необґрунтованою дією. Для компенсації витрат відповідачу необхідно довести, які саме необґрунтовані дії вчинив позивач 30

7.7. Свідоцтво про право на спадщину підтверджує прийняття спадщини і є достатньою підставою для заміни стягувача його спадкоємцем у виконавчому провадженні; у такому разі додаткова оцінка способів прийняття спадщини за статтями 1268, 1269 ЦК України не вимагається 31

8. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС 32

8.1. Збереження арешту, накладеного державним виконавцем з метою виконання судового рішення, за відсутності відкритих виконавчих проваджень та можливості продовження примусового виконання судового рішення, є невиправданим втручанням у право на мирне володіння майном боржника, оскільки необґрунтовано обмежує його право користування та розпорядження належним на праві власності майном 32

8.2. Обов'язок щодо вилучення майна у боржника та його передачі стягувачу є виключною процесуальною компетенцією державного виконавця як суб'єкта примусового виконання судового рішення. Неможливість ідентифікації майна не звільняє державного виконавця від обов'язку вжити всіх передбачених законом заходів для виконання судового рішення, а покладення на стягувача обов'язків із залучення спеціалізованих підприємств і техніки є неправомірним, оскільки означає перекладання повноважень виконавця 34

1. Спори про захист честі, гідності і ділової репутації

1.1. Публічні фігури (особи, які обіймають державні посади, користуються державними ресурсами або відіграють певну роль у суспільному житті) підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної критики в медіа. Вирішивши апелювати до довіри громадськості, вони неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків. Журналістська свобода передбачає можливість використання певної міри перебільшення або навіть провокації, а покарання журналіста за участь у поширенні висловлювань інших осіб суттєво перешкоджатиме пресі сприяти обговоренню питань суспільного значення

10 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ДП «Телерадіокомпанія «Аверс» ВАТ «Корпорація «Аверс» про захист честі, гідності та ділової репутації.

На обґрунтування позову позивач вказував, що поширення відповідачем недостовірної інформації щодо нього без отримання результатів перевірки інформації компетентним органом та доведення її до відома невизначеного кола осіб з власними коментарями та висновками мають обвинувальний характер, порушують презумпцію невинуватості та формують у населення негативне ставлення до посадових осіб органів місцевого самоврядування, а тому така інформація не може вважатися оціночними судженнями на підставі ст. 30 Закону України «Про інформацію» та підлягає спростуванню.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов, мотивуючи своє рішення тим, що поширена відповідачем щодо позивача інформація за своїм характером є такою, що принижує його честь і гідність, а також шкодить діловій репутації, оскільки містить неправдиві негативні відомості про позивача.

ВС не погодився з висновками судів, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив.

У своїх висновках ВС зазначив, що публічними фігурами є особи, які обіймають державні посади і (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі). Публічні особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, автоматично збільшує рівень тиску на їхню приватність.

Застосовуючи усталений підхід, в черговий раз ВС наголосив, що межа допустимої критики та обсяги поширеної інформації щодо публічних осіб є значно ширшими, ніж щодо звичайних громадян.

Політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції. Водночас зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. У зв'язку з цим межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи або органу державної влади є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Указані особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати.

Оскільки позивач обіймав високу посаду в системі державного управління, відповідно, його особа та діяльність становлять суспільний інтерес, саме тому позивач в силу публічності його посади відкритий для суворої критики і пильного нагляду громадськості. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати.

ВС врахував, що повідомлення новин, заснованих на інтерв'ю, або відтворення висловлювань інших осіб, відредагованих чи ні, становить один з найбільш важливих засобів, за допомогою яких преса може відігравати свою важливу роль «сторожового пса» суспільства. У таких справах слід розрізняти ситуації, коли такі висловлювання належали журналісту і коли були цитатою висловлювання іншої особи, оскільки покарання журналіста за участь у поширенні висловлювань інших осіб буде суттєво заважати пресі сприяти обговоренню питань суспільного значення та не повинно розглядатись, якщо для іншого немає винятково вагомих причин.

ВС підкреслив, що оспорювана інформація стосується не приватного життя позивача, а його професійної діяльності, що відповідає критерію «суспільного інтересу» та цікавості з боку журналістів.

Висловлювання відповідача щодо позивача не переходять межі допустимої критики його як публічної особи, хоч і можуть зачіпати його особисті почуття.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 грудня 2025 року у справі № 161/727/25 (провадження № 61-12513св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132691953>.

2. Спори, що виникають із земельних правовідносин

2.1. Передача у приватну власність земельних ділянок, які повністю або частково знаходяться в межах розвіданих родовищ корисних копалин, що обліковані в Державному фонді родовищ корисних копалин, без отримання спеціального дозволу на користування надрами чи гірничого відводу є незаконною

17 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Миколаївської обласної прокуратури у справі за позовом заступника керівника Миколаївської окружної прокуратури Миколаївської області в інтересах держави в особі Костянтинівської сільської ради Миколаївського району Миколаївської області, Державної служби геології та надр України до Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області, ОСОБА_1 про визнання незаконним та скасування наказу, зобов'язання повернути земельну ділянку.

На обґрунтування позову позивач вказував, що у власність ОСОБА_1 передано земельну ділянку, частина якої накладається на родовище корисних копалин державної власності – піску, внаслідок чого земельна ділянка, площею 2 га, незаконно вибула із земель державної власності.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що, вирішуючи питання про правомірність прийняття рішення ГУ Держгеокадастру про передання ОСОБА_1 у власність спірної земельної ділянки, слід враховувати, що своїм рішенням ГУ Держгеокадастру передавало у власність земельну ділянку саме сільськогосподарського призначення, а не частину земної кори, що розташована під її поверхнею і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. Крім того, спірна земельна ділянка, що надана у власність ОСОБА_1, відноситься до категорії земель сільськогосподарського призначення, зміну цільового призначення спірної земельної ділянки з метою використання її для розроблення надр власник не здійснював.

ВС не погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій, скасував їх та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

У порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах.

Особа вправі розраховувати на набуття у користування земельної ділянки з надрами, навіть якщо така ділянка належить до земель сільськогосподарського призначення, у тому разі, коли оформила право користування надрами, зокрема отримала спеціальний дозвіл на користування ними.

Доказів того, що ОСОБА_1 має спеціальний дозвіл на користування надрами, матеріали справи не містять.

ВС виснував, що суди попередніх інстанцій зробили передчасні висновки про відмову в задоволенні позовних вимог, оскільки належна ОСОБА_1 земельна ділянка накладається на родовище піску Баловне на площу 0,4614 га та ОСОБА_1 не має спеціального дозволу на користування надрами, що свідчить про порушення законодавства при прийнятті спірного наказу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 грудня 2025 року у справі № 482/1545/21 (провадження № 61-14891св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132789453>.

2.2. Землі водного фонду, зокрема земельні ділянки, що розташовані в межах прибережної захисної смуги водних об'єктів загальнодержавного значення, не можуть передаватись у приватну власність громадян. Розпорядження органів державної влади про передачу таких земельних ділянок у приватну власність та видані на їх підставі державні акти на право власності на земельні ділянки суперечать вимогам земельного та водного законодавства, а тому є недійсними. У разі встановлення факту, що земельні ділянки належать до земель водного фонду, вони підлягають витребуванню на користь держави з незаконного володіння приватних осіб

17 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_4 у справі за позовом керівника Києво-Святошинської окружної прокуратури Київської області в інтересах держави в особі Макарівської селищної ради Бучанського району Київської області до Бучанської районної державної адміністрації Київської області, ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про визнання недійсними розпорядження, державних актів на земельні ділянки та витребування земельних ділянок з чужого незаконного володіння.

На обґрунтування позову прокурор вказував, що земельні ділянки, які отримали ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 фактично розташовані в межах прибережної захисної смуги струмка Сильня та належать до водних об'єктів загальнодержавного значення, а відтак віднесені до категорії земель водного фонду і не можуть бути передані у приватну власність громадян.

Суд першої інстанції відмовляючи у задоволенні позову зазначив, що прокурор не надав суду належних і допустимих доказів на підтвердження накладення спірних земельних ділянок на прибережну захисну смугу струмка Сильня, що підтверджується, зокрема, висновком експерта, наявним у матеріалах справи.

Суд апеляційної інстанції не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким задовольнив позов. Рішення суду мотивував тим, що наявна у матеріалах справи інформація, надана ЦГО імені Б. Срезневського, є належним і допустимим доказом на підтвердження факту знаходження природного водного об'єкта – струмка Сильня поряд зі спірними земельними ділянками та, як наслідок, спірні земельні ділянки відносяться до водних об'єктів загальнодержавного значення та належать до категорії земель водного фонду, а відтак не можуть бути передані у приватну власність громадян.

ВС погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Землі під водними об'єктами загальнодержавного значення, зокрема зайняті поверхневими водами: водотоками (річки, струмки), штучними водоймами (водосховища, ставки) і каналами; іншими водними об'єктами; підземними водами та джерелами; внутрішніми морськими водами та територіальним морем, як землі, зайняті водним фондом України, а також прибережні захисні смуги вздовж річок (у тому числі струмків та потічків), морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм не можуть передаватись у власність громадян, оскільки є землями водного фонду України.

Під час розгляду справ про повернення земельних ділянок водного фонду першочергово підлягають встановленню обставини накладення таких земельних ділянок на землі водного фонду на час їх виділення у власність громадян, а у цій справі – на прибережну захисну смугу струмка Сильня.

Отже, зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням ЗК України та ВК України треба розглядати як таке, що не пов'язане з позбавленням володіння, порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади. У такому разі позовну вимогу про зобов'язання повернути земельну ділянку потрібно розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу, доки триватиме порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду.

Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів (стаття 1 Першого протоколу до Конвенції).

ВС виснував, що позов прокурора спрямований на захист суспільного інтересу та відновлення становища, яке існувало до порушення права держави на землю, яка знаходиться у межах прибережної захисної смуги струмка Сильня, тобто відноситься до земель водного фонду і не могла бути передана у приватну власність відповідно до вимог чинного законодавства України.

Повернення державі земельної ділянки, незаконно відчуженої фізичній особі органом місцевого самоврядування, своєю чергою, переслідує легітимну мету контролю за використанням майна відповідно до загальних інтересів у тому, щоб таке використання відбувалося за цільовим призначенням. Важливість цих інтересів зумовлюється, зокрема, особливим статусом земельної ділянки – належністю її до земель водного фонду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 грудня 2025 року у справі № 370/702/21 (провадження № 61-8028св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132828517>.

3. Спори, що виникають із трудових правовідносин

3.1. Роботодавець під час воєнного стану має право відмовити в наданні відпустки без збереження заробітної плати працівнику, який набув статусу внутрішньо переміщеної особи, якщо такий працівник залучений до робіт на об'єктах критичної інфраструктури або до виконання мобілізаційного завдання. Невихід працівника на роботу після отримання обґрунтованої відмови роботодавця в наданні такої відпустки є прогулом без поважних причин, що може бути підставою для звільнення відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України

03 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Семенівка Агро Плюс» про скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він працював водієм автотранспортних засобів у ТОВ «Семенівка Агро Плюс». 16.05.2024 він як внутрішньо переміщена особа звернувся до відповідача із заявою про надання відпустки без збереження заробітної плати з 17.05 до 11.08.2024. Проте відповідач відмовив у наданні відпустки, посилаючись на ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Незважаючи на подані ним заяви, відповідач звільнив його з роботи 27.05.2024 за прогул без поважних причин. Позивач вважає звільнення незаконним.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову. Судові рішення мотивовано тим, що звільнення позивача за прогул відбулося з дотриманням встановленого законом порядку. Відмова відповідача в наданні позивачу відпустки без збереження заробітної плати ґрунтується на вимогах ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», оскільки позивач є заброньованим від мобілізації у зв'язку із залученням його до виконання мобілізаційного завдання.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, звернув увагу на те, що якщо працівник, який набув статусу внутрішньо переміщеної особи, подав заяву про надання відпустки без збереження заробітної плати, роботодавець у період воєнного стану зобов'язаний надати йому таку відпустку на термін, який не перевищує 90 календарних днів.

Водночас, якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення), роботодавець у період воєнного стану має право відмовити йому в наданні відпустки без збереження заробітної плати.

У цій справі суди встановили, що ТОВ «Семенівка Агро Плюс» відмовило працівнику в наданні відпустки без збереження заробітної плати за його заявою, оскільки він був залучений до виконання мобілізаційного завдання (замовлення). Позивачу було відомо про відмову в наданні йому відпустки та про наслідки невиходу на роботу. Проте, незважаючи на це, позивач до роботи не повернувся.

Верховний Суд констатував, що звільнення позивача з підстави, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України, є законним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 грудня 2025 року у справі № 744/629/24 (провадження № 61-3024св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132356007>.

4. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

4.1. Заповіт визнається недійсним, якщо встановлено, що він не підписаний власноручно заповідачем, а підпис виконаний іншою особою, при цьому відсутній посвідчувальний напис про причини неможливості особистого підписання. Заповіт також є недійсним, якщо заповідач не володів мовою, якою складено документ, на рівні, достатньому для розуміння його змісту, а нотаріус не забезпечив переклад тексту заповіту

03 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання заповіту недійсним.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначав, що після смерті матері він звернувся до приватного нотаріуса із заявою про прийняття спадщини за законом як спадкоємець першої черги та дізнався, що мати склала заповіт на ім'я його рідного брата (відповідача). Вважає заповіт недійсним, так як у заповіті не викладена воля заповідача, оскільки остання, не будучи писемною на українській мові, не могла особисто у віці 70 років та за два з половиною місяці до своєї смерті виконати рукописну частину заповіту та підпис з нехарактерним для такого віку чітким почерком, каліграфією і мовою підписання – українською. Спадкодавиця була етнічною угоркою, навчалась в угорській школі, за життя у всіх сферах розмовляла, читала та писала виключно на угорській мові. Тобто мати була неписьменною на українській мові, а рукописна частина, підпис (читається як «Гомокі») у заповіті виконані українською мовою.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов. Судові рішення мотивовано тим, що заповіт, складений нотаріусом від імені спадкодавиці, підписано не особисто спадкодавицею, а іншою особою. Мати позивача не володіла українською мовою на тому рівні, на якому вона б могла зрозуміти текст заповіту, складеного нотаріусом, оскільки була етнічною угоркою, рідною мовою і мовою її побутового спілкування була угорська, вона проживала у місці компактного проживання етнічних угорців, навчалася в навчальних закладах із угорською мовою навчання, вела листування на угорській мові, брала участь у інших нотаріальних діях за участю перекладача з угорської мови. Проте посвідчувальний напис про виконання процедури перекладу тексту заповіту на угорську мову відсутній.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначив, що відповідно до п. 5 глави 9 Порядку вчинення нотаріальних дій, якщо фізична особа внаслідок фізичної вади, хвороби або іншої причини (наприклад, неписьменна) не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа, яка визначається зазначеною фізичною особою. Про причини, з яких фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не мала змоги підписати документ, зазначається у тексті документа та в посвідчувальному написі. Правочин за особу, яка не може підписати його, не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено.

Пунктом 10 глави 9 Порядку вчинення нотаріальних дій передбачено, якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться нотаріальне діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем у письмовій або усній формі, про що зазначається в посвідчувальному написі. Особа, що не володіє мовою, якою виготовлений документ, підписується тією мовою, якою вона володіє.

У цій справі суди встановили, що у заповіті виконано рукописний текст: «Текст заповіту надруковано нотаріусом з моїх слів вірно та відповідає моїй точній волі». У заповіті міститься підпис від імені заповідача «ОСОБА_3» та прізвище з ініціалами прописом «Гомокі».

Ураховуючи, що заповіт, складений нотаріусом від імені спадкодавиці, підписано не особисто нею, а іншою особою, ВС зазначив, що процедуру, передбачену п. 5 глави 9 Порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріус не застосував. Про факт підписання заповіту іншою особою, причини неможливості заповідача власноручно підписати заповіт у тексті документа не зазначено. Посвідчувальний напис про це відсутній.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 грудня 2025 року у справі № 299/352/20 (провадження № 61-8551св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132279042>.

4.2. Встановлення батьківства регулюється законом, чинним на момент народження дитини, для народжених до 01.01.2004 застосовується КпШС України. Для набуття спадкових прав необхідне юридичне підтвердження походження — актовий запис або рішення суду; інші факти (зміна імені, проживання, виховання, свідчення) є недостатніми. Якщо в актовому записі батьком зазначено іншу особу, вимоги про визнання батьківства підлягають розгляду разом із вимогами про виключення таких відомостей

10 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа — приватний нотаріус Кременчуцького районного нотаріального округу, про визнання права власності на нерухоме майно в порядку спадкування.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач зазначав, що при народженні він був записаний у свідоцтві про народження на прізвище чоловіка, з яким перебувала у шлюбі його мати. В 13 років він дізнався, що його біологічним батьком є ОСОБА_4 та у віці 15 років він змінив прізвище, по батькові на ОСОБА_4, однак процедура всиновлення не була проведена. Також вказував, що він проживав і був зареєстрований за адресою біологічного батька, після смерті якого відкрилася спадщина, тому він звернувся до приватного нотаріуса із заявами про прийняття спадщини та про видачу свідоцтва про право на спадщину за законом на 1/3 частку спадкового майна, проте отримав відмову нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії, оскільки ним не надано доказів на підтвердження родинних зв'язків із спадкодавцем.

Суд першої інстанції задовольнив позов, оскільки визнання права на спадкове майно в судовому порядку є винятковим способом захисту, що має

застосовуватися, якщо існують перешкоди для оформлення спадкових прав у нотаріальному порядку. Підстав ставити під сумнів, що померлий є батьком позивача та зазначені особи перебували в родинних стосунках як рідні батько та син не встановлено.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову. Судове рішення мотивовано тим, що позивач в установленому порядку не довів юридичних фактів, що підтверджують наявність родинних відносин першого ступеню споріднення із спадкодавцем, підстав стверджувати про наявність у нього права на спадкування за законом після ОСОБА_4, який помер, наразі немає.

ВС погодився з висновком апеляційного суду щодо відмови у задоволенні позову, проте змінив мотиви такої відмови, зазначивши про помилковість позиції позивача, що йому не потрібно заявляти окремо вимог про встановлення фактів у позовному провадженні за позовом про визнання права власності в порядку спадкування, оскільки необхідність встановлення факту батьківства у судовому порядку, якщо факт походження позивача від спадкодавця не засвідчений органом державної реєстрації актів цивільного стану, прямо передбачена нормами матеріального права (на відміну від інших юридичних фактів, які можуть встановлюватися в окремому провадженні), зокрема і ч. 2 ст. 53 КпШС України, яка підлягає застосуванню до спірних правовідносин.

Саме вимога про встановлення факту батьківства у такому спорі про спадкування є основною, підставою для внесення органом державної реєстрації актів цивільного стану відповідних змін до актового запису про народження і видачі нового свідоцтва про народження, і за умов установлення спорідненості дитини із спадкодавцем спадкування за законом може відбутися в позасудовий спосіб. Тому у разі встановлення факту батьківства спадкодавця щодо позивача саме пред'явлення окремих позовних вимог щодо спадкового майна не вимагається, якщо відсутні інші перешкоди для спадкування у позасудовий спосіб.

Апеляційний суд не врахував, що незвернення ОСОБА_4 за життя із позовом про визнання свого батьківства не виключає можливість встановлення цього факту після його смерті у позовному провадженні в спорі щодо спадкування. При розгляді справ про встановлення батьківства щодо дитини, яка народилася до 01.01.2004, необхідно застосовувати відповідні норми КпШС України

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 грудня 2025 року у справі № 524/8992/24 (провадження № 61-7706св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132611164>.

4.3. Якщо об'єкт самочинного будівництва фактично є прибудовою до квартири спадкодавця, зареєстрованою іншою особою на підставі недостовірних документів після смерті власника, спадкоємець має право на витребування цього об'єкта з незаконного володіння. Подальше відчуження такого майна не перешкоджає його витребуванню від добросовісного набувача

10 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1, яка діє в інтересах неповнолітнього ОСОБА_2, до державного реєстратора КП «Реєстрація нерухомості та бізнесу», ОСОБА_3, ОСОБА_4, третя особа — Одеська міська рада, про визнання незаконним та скасування рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень та витребування об'єкта самочинного будівництва.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилялася на те, що її син є єдиним спадкоємцем після смерті його батька. Серед спадкового майна, що належало спадкодавцю, є однокімнатна квартира, яку спадкодавець реконструював у 2011 році шляхом збільшення її площі за рахунок прибудови, однак за життя не встиг ввести в експлуатацію та зареєструвати своє право власності на цю реконструйовану квартиру. Відповідач ОСОБА_3 після смерті спадкодавця подала державному реєстратуру недостовірні документи, в результаті чого за нею було зареєстровано частину квартири, як житловий будинок. Позивач вважає, що перехід права власності на частину квартири як будинку з подальшою зміною функціонального призначення на квартиру, реєстрації яких відбулись на підставі недостовірних документів, є незаконними, а рішення та запис про право власності повинні бути скасовані судом, як такі, що суперечать закону.

Суд першої інстанції задовольнив позов, керуючись тим, що згідно з висновком судової будівельно-технічної експертизи квартира, загальною площею 29,3 кв. м, житловою площею 21,2 кв. м, є частиною реконструйованої квартири, право власності на яку належало померлому, та фактично є прибудовою до цієї квартири. Рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності за ОСОБА_3 було прийнято за відсутності всіх необхідних для проведення державної реєстрації документів та відомостей. Отже, відчуження спірного майна на користь ОСОБА_4 за договором купівлі-продажу не має правового значення, оскільки майно підлягає витребуванню з незаконного володіння.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, вказавши, що суд першої інстанції дійшов правильного висновку про те, що рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності за ОСОБА_3, прийнято з перевищенням повноважень, а тому є неправомірним, при цьому виключив з резолютивної частини рішення посилання безпосередньо на будівельні

матеріали, обладнання тощо, оскільки матеріали справи не містять доказів, які саме матеріали використовувались при будівництві, доказів їх походження та належності.

Верховний Суд погодився з висновками суду першої інстанції в незмінній після апеляційного перегляду частині, та висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

За відсутності відомостей у Реєстрі прав власності на нерухоме майно державний реєстратор використовує наявні відомості, які містяться на паперовому носії інформації (реєстрові книги та реєстраційні справи, ведення яких здійснювали підприємства бюро технічної інвентаризації).

У цій справі суди встановили, що у переліку документів, наданих ОСОБА_3 державному реєстратору, відсутній документ про присвоєння спірному об'єкту нерухомого майна адреси.

Право власності на майно, яке було передано за угодами щодо його відчуження поза волею власника, не набувається, у тому числі й добросовісним набувачем, оскільки це майно може бути у нього витребуване.

Право власності дійсного власника в такому випадку презюмується і не припиняється із втратою ним цього майна.

Таким чином, у випадку, якщо майно вибуло з володіння законного власника поза його волею, він може розраховувати на повернення такого майна, незважаючи на добросовісність та відплатність його набуття сторонніми особами, і має право звернутися до суду з позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 грудня 2025 року у справі № 522/5186/19 (провадження № 61-17114св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132590289>.

5. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди

5.1. Грошове забезпечення військовослужбовця, що виплачувалося під час його перебування в полоні законному представнику неповнолітньої дитини, після повернення військовослужбовця підлягає поверненню в тій частині, що не була використана на утримання спільної дитини. При цьому аліменти, які належним чином стягувалися з такого грошового забезпечення, не є предметом повернення

24 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення безпідставно набутих коштів.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що після розірвання шлюбу спільна неповнолітня дитина проживає з матір'ю, а з нього з 2019 року стягуються аліменти у встановленому судом максимальному розмірі.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він, військовослужбовець ЗСУ, перебував у полоні. Відповідач як законний представник неповнолітньої дитини отримувала грошове забезпечення, яке належало до виплат йому, солдату, в період перебування у полоні. Після повернення з полону позивач вимагав повернути отримані кошти, за виключенням аліментів, однак у повному обсязі їх не було повернено.

Відповідач заперечувала проти задоволення позову, вказуючи на безпідставність вимог, та зазначала, що після повернення позивача з полону вона передала йому за розписками готівкові кошти в загальній сумі 160 тис. грн. У суді першої інстанції також повідомила, що незалежно від результату розгляду справи зобов'язується перерахувати позивачу 500 тис. грн з моральних міркувань.

Суд першої інстанції, відмовив у задоволенні позову, керуючись тим, що грошові кошти відповідачу виплачувалися згідно з наказом командира військової частини про виплату грошового забезпечення, який не був скасований чи оскаржений, у зв'язку з чим підстави для застосування ст. 1212 ЦК України відсутні.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що виплата грошового забезпечення відповідачу відбувалася на відповідній правовій підставі, однак суд не врахував, що відповідач після повернення позивача з полону зберігає ці грошові кошти без достатньої правової підстави, не надавши доказів використання коштів на потреби дитини чи сім'ї.

Залишаючи без змін постанову апеляційного суду, ВС зазначив, що виплата спірних коштів відбувалася на підставі чинного законодавства та наказу командира військової частини. Водночас відповідач мала право лише на частину грошового забезпечення у вигляді аліментів на дитину, а залишок належав військовослужбовцю та мав зберігатися для виплати після звільнення з полону, що відповідає принципам справедливості, добросовісності та розумності.

ВС врахував, що за чинною редакцією ч. 6 ст. 9 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців» та п. 6 Порядку № 884 виплати здійснюються законним представникам дітей, за винятком тих, хто отримує аліменти або позбавлений батьківських прав. Нове законодавство застосовується лише до майбутніх спорів, однак свідчить про прагнення законодавця конкретизувати регулювання спірних правовідносин на засадах справедливості та розумності.

ВС взяв до уваги, що відповідач отримувала не лише аліменти, а й залишок грошового забезпечення без доказів додаткових витрат на дитину. Після повернення понад 800 тис. грн позивачу вона додатково зобов'язалася повернути ще 500 тис. грн.

ВС виснував, що у разі, коли законний представник неповнолітньої дитини (мати) одночасно отримує аліменти на утримання цієї дитини в розмірі частини доходу військовослужбовця, а також отримує залишок грошового забезпечення, що залишається після вирахування аліментів, і при цьому не підтверджує понесення додаткових витрат на дитину, така поведінка не відповідає принципам добросовісності та справедливості. Отримання такого залишку грошового забезпечення без доведення необхідності покриття додаткових витрат на дитину, є підставою для стягнення цих коштів як безпідставно набутого майна.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 грудня 2025 року у справі № 131/191/25 (провадження № 61-12234св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132931824>.

6. Справи окремого провадження

6.1. Суд вправі відмовити в наданні особі, яка досягла шістнадцяти років, права на шлюб з повнолітньою особою виключно за умови встановлення, що укладення такого шлюбу суперечить інтересам заявника. Неоскарження відмови самим заявником не перешкоджає апеляційному чи касаційному перегляду судових рішень, якщо скаргу подано заінтересованою особою та заявник визнав такі скарги

01 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за заявою ОСОБА_1 про надання права на шлюб за участю заінтересованих осіб – ОСОБА_2, Служби у справах дітей виконавчого комітету Ковельської міської ради Волинської області.

На обґрунтування заявлених вимог заявниця посилялася на те, що вона досягла шістнадцятирічного віку та виявила бажання зареєструвати шлюб з ОСОБА_2. Стверджувала, що шлюб з ОСОБА_2 відповідає її інтересам, зокрема, з огляду на тривалі взаємні почуття та бажання створити сім'ю, а також враховуючи те, що батько заявниці не проти такого шлюбу.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви, оскільки заявниця не навела суду переконливих доводів і не надала жодних доказів того, що укладення шлюбу до досягнення нею шлюбного віку дійсно відповідає її інтересам, а взаємні почуття любові не є підставою для надання права на шлюб особі, яка не досягла шлюбного віку.

ОСОБА_2 не погодився з судовим рішенням та оскаржив його. Заявниця підтримала апеляційну скаргу, просила її задовольнити.

Апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції, зазначив, що батько заявниці й орган опіки та піклування жодного разу до суду

не з'явилися, батько не висловив думку про те, яким саме інтересам неповнолітньої відповідає її бажання набути право на шлюб до досягнення повноліття. Заявниця має з матір'ю конфлікт, пов'язаний із вибором партнера для шлюбу, яку не було залучено до розгляду справи як заінтересовану особу, хоча вона могла повідомити про обставини, важливі для оцінки ризиків і загроз задоволення заяви неповнолітньої про надання їй права на шлюб.

ВС не погодився з висновками судів, скасував судові рішення та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначив, що суди, відмовляючи у задоволенні заяви, дійшли передчасних висновків, оскільки не встановили, що відносини заявниці з ОСОБА_2 є «токсичними» для неї, ґрунтуються на авторитеті чи примусі ОСОБА_2, або що для заявниці набуття права на шлюб з ОСОБА_2 передбачатиме певні ризики чи загрози, суттєві для її інтересів як дитини.

Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ст. 23 СК України).

До участі у справі за заявою неповнолітньої особи про надання права на шлюб залучаються один або обое батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи, піклувальник, оскільки ці особи зобов'язані захищати дитину, а отже, мають володіти інформацією про її життєві наміри. Крім того, участь у справі має брати особа, з якою передбачається реєстрація шлюбу, а також інші заінтересовані особи.

Заперечення батьків (усиновлювачів, піклувальників) щодо надання права на шлюб не є підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом відповідності такого права інтересам заявника, а саме відсутності ризиків і загроз для цих інтересів, зокрема від особи, з якою неповнолітній (неповнолітня) хоче набути право на шлюб. Заперечення такої особи проти надання права на шлюб з нею є підставою для відмови у задоволенні відповідної заяви.

ВС зазначив, що відмовити особі, яка досягла шістнадцяти років, у наданні права на шлюб з конкретною особою, яка досягла шлюбного віку, суд може лише у разі, якщо укладення такого шлюбу суперечитиме інтересам заявника. Якщо неповнолітня особа, яка подала заяву про надання їй права на шлюб, самотійно не оскаржила відмову суду, але таку відмову оскаржила заінтересована особа, а заявник визнав апеляційну та касаційну скарги, відсутність відповідної скарги від заявника не може бути перешкодою для перегляду оскаржених судових рішень.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 грудня 2025 року у справі № 159/125/24 (провадження № 61-8342св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132746372>.

6.2. В окремому провадженні не застосовуються принципи змагальності та меж судового розгляду, у зв'язку з чим суд наділений повноваженнями самостійно витребувати необхідні докази. За наявності обґрунтованих доводів заявника про неможливість самостійного одержання доказів суд зобов'язаний відкрити провадження та вирішити питання їх витребування в межах розгляду справи. Повернення заяви про встановлення факту смерті з підстав ненадання доказів, які заявник об'єктивно не міг отримати, є проявом надмірного формалізму та порушує право на доступ до правосуддя

01 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересовані особи: Дніпровський відділ державної РАЦС у місті Києві Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ), ГУ ПФУ в м. Києві, про встановлення факту смерті.

Заявник звернувся до суду із заявою про встановлення факту смерті.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, заяву визнав такою, що не подана, та повернув заявнику, оскільки до заяви не було надано належним чином завірених копій необхідних документів.

ВС не погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій, скасував їх та направив справу до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження з огляду на таке.

Законодавець визначив на рівні процесуального закону особливості, пов'язані з розглядом справ окремого провадження. Такі особливості проявляються в тому, що під час розгляду справ не застосовуються положення щодо змагальності та меж судового розгляду. Законодавець в справах окремого провадження наділив суд можливістю за власною ініціативою витребувати необхідні докази.

Тільки в окремих випадках законодавець встановив необхідність подання разом із заявою доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини (наприклад, в ч. 2 ст. 318 ЦПК України).

Суди безпідставно не врахували аргументи заявника про неможливість отримання та надання до суду доказів, про які зазначали суди в оскаржених судових рішеннях, а також подання ним клопотань про витребування доказів й вірогідність отримання таких доказів судом під час розгляду справи.

ВС зазначив, що у цій справі суд першої інстанції повинен був відкрити провадження у справі і в межах відкритого провадження надавати оцінку

доводам заяви по суті, а також обґрунтованості клопотань про витребування доказів. Однак суд безпідставно залишив заяву без руху і надалі передчасно повернув її заявникові, фактично вдавшись до обговорення обґрунтованості доводів заяви по суті до відкриття провадження у справі (на стадії вирішення питання про відкриття провадження).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 грудня 2025 року у справі № 755/838/25 (провадження № 61-7773св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132431208>.

6.3. Оголошення фізичної особи померлою потребує наявності належних та допустимих доказів для встановлення обставин, які дозволяють суду зробити вірогідне припущення про її смерть. За відсутності безумовних доказів або наявності суперечностей у матеріалах справи оголошення особи померлою є неможливим. Для осіб, які пропали безвісти у зв'язку з воєнними діями, застосовуються спеціальні строки – два роки після закінчення воєнних дій або шість місяців за особливих обставин справи

24 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа: Лівобережний відділ державної реєстрації актів цивільного стану у м. Маріуполі Маріупольського району Донецької області, про оголошення фізичної особи померлою.

Заявник вказувала, що у березні 2022 року у зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням РФ на територію України вона разом із сином виїхала з м. Маріуполя, а її чоловік вступив до підрозділу управління патрульної поліції в Донецькій області, виконував обов'язки із порятунку осіб, що постраждали від воєнних дій. З 15.03.2022 заявник втратила зв'язок із чоловіком, після чого з ним вона більше не спілкувалася, будь-якого іншого зв'язку не має, про місцезнаходження чоловіка їй невідомо. Згідно з відомостями з Єдиного реєстру зниклих безвісти за особливих обставин її чоловік вважається зниклим безвісти за особливих обставин на території бойових дій. Після зникнення безвісти чоловіка минуло понад 2 роки. Оголошення чоловіка померлим необхідно заявниці для реєстрації факту його смерті в органах реєстрації актів цивільного стану.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні заяви, керуючись тим, що заявник не вказала дату вірогідної смерті чоловіка, не надала доказів, які свідчили б про вірогідну смерть чоловіка у м. Маріуполі Донецької області у період, визначений нею у змісті заяви, тобто не надала до суду доказів на підтвердження обставин,

на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про загибель її чоловіка. Підстави, які давали б змогу почати відлік строку для оголошення особи померлою в зоні бойових дій, не перестали існувати, м. Маріуполь знаходиться в стані окупації військами агресора та вважається місцем проведення бойових дій, тому посилання на норми ч. 2 ст. 46 ЦК України є безпідставними.

ВС погодився з такими висновками судів зазначив, що подані заявником до суду докази на обґрунтування заявлених вимог лише підтверджують втрату зв'язку з чоловіком, що може свідчити про його зникнення безвісти, однак не дають підстав для висновку про оголошення його померлим.

Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті.

Відтак, при вирішенні такої категорії справ у розпорядженні суду мають бути належні та допустимі докази для встановлення обставин, на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про смерть громадянина. Відсутність безумовних доказів або наявність суперечностей у доказах, поданих заявником та/або заінтересованими особами на підтвердження відповідних обставин, унеможливорює оголошення особи померлою.

Водночас ВС вважає помилковою здійснену апеляційним судом у змісті оскаржуваної постанови оцінку початку відліку строку для оголошення особи померлою в зоні бойових дій, передбаченого ч. 2 ст. 46 ЦК України, оскільки застосування судом, зокрема, шестимісячного строку, який обчислюється з моменту зникнення фізичної особи безвісти, можливе виключно за умови наявності істотних підстав для припущення її загибелі внаслідок воєнних дій або збройного конфлікту, тобто за умови доведеності предмета доказування у справі про оголошення особи померлою.

ВС зазначив, що такі висновки апеляційного суду щодо початку відліку строку для оголошення особи померлою в зоні бойових дій не впливають на правильність вирішення справи по суті та, як наслідок, не свідчать про наявність правових підстав для скасування оскаржуваних рішень.

Заявник не позбавлена права звернутися до суду із заявою про оголошення особи померлою на загальних підставах і в строки, визначені ч. 1 ст. 46 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 грудня 2025 року у справі № 205/16123/24 (провадження № 61-6220св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132931917>.

7. Застосування норм процесуального права

7.1. Вимога ч. 5 ст. 390 ЦК України щодо попереднього внесення вартості майна на депозитний рахунок суду підлягає застосуванню виключно у справах про витребування майна в добросовісного набувача. У разі заявлення позову до недобросовісного набувача зазначена норма не застосовується. Оцінка добросовісності або недобросовісності набувача здійснюється судом за результатами дослідження доказів при ухваленні рішення по суті

01 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу заступника керівника Івано-Франківської обласної прокуратури у справі за позовом виконувача обов'язків керівника Надвірнянської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Надвірнянської районної державної адміністрації до ОСОБА_1 про витребування на користь держави в особі Надвірнянської районної державної адміністрації земельної ділянки.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, залишив позов без розгляду. Судові рішення мотивовано тим, що норми чинного цивільного процесуального законодавства не наділяють суд повноваженнями щодо продовження розгляду справи у разі невиконання позивачем ухвали суду про залишення позову без руху.

ВС не погодився з такими висновками судів зазначив, що суди дійшли помилкових висновків з огляду на таке.

Поза увагою судів першої та апеляційної інстанцій залишилось те, що обов'язок попереднього внесення вартості майна на депозитний рахунок суду, встановлений у нормах матеріального права, зокрема у ч. 5 ст. 390 ЦК України, поширюється на випадки подання позову про витребування майна у добросовісного набувача. При цьому у разі подання та розгляду судом позову про витребування майна у недобросовісного набувача норми ч. 5 ст. 390 ЦК України не підлягають застосуванню.

У позовній заяві прокурор посилався на недобросовісність набувача спірної земельної ділянки. Зокрема, вказував, що спірна територія на час її набуття відповідачем була частиною лісового масиву, штучно відділеного дорогою, зайнята замкненими лісовими культурами, вкрита багаторічною рослинністю (ялицями, ялинами). Те, що село Поляниця розташоване на території гірського масиву Карпат, більша площа якого зайнята природними лісами, є загальновідомою обставиною. ОСОБА_1 у силу зовнішніх, об'єктивних, явних і видимих ознак, характерних для земель лісового фонду (входження до лісового масиву, наявність багаторічної хвойної рослинності), знала або, проявивши розумну обачність, мала знати про те, що ця ділянка вибула

з володіння держави з порушенням вимог закону. Придбання таких ділянок у супереч зазначеним обставинам ставить під обґрунтований сумнів добросовісність. Це підстави для висновку щодо обізнаності про незаконність виділення земельної ділянки та недобросовісність у спірних правовідносинах. Таким чином, набуваючи за договором купівлі-продажу спірну земельну ділянку, ОСОБА_1 не діяла добросовісно і мала усвідомлювати можливість виникнення надалі ситуації, за якої до неї буде пред'явлено вимогу про витребування майна.

ВС зазначив, що оскільки прокурор обґрунтовує позов недобросовісністю набувачів, то положення ч. 5 ст. 390 ЦК України до спірних відносин не застосовуються. Питання про добросовісність / недобросовісність набувача суд може вирішити лише після дослідження доказів на стадії ухвалення судового рішення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 грудня 2025 року у справі № 354/419/25 (провадження № 61-11906св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132278911>.

7.2. При розгляді клопотання про надання дозволу на виконання на території України виконавчого напису нотаріуса іноземної держави, у разі смерті боржника, суд зобов'язаний насамперед вирішити питання про можливість процесуального правонаступництва. Неможливість процесуального правонаступництва є підставою для закриття провадження у справі, а не для вирішення клопотання по суті

10 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ЗАТ «Вейка» у справі за клопотанням ЗАТ «Вейка» про надання дозволу на виконання на території України виконавчого напису нотаріуса 3-ої нотаріальної контори Паневезького району (Литовська Республіка) від 01 квітня 2019 року про стягнення на користь векселедержателя ЗАТ «Вейка» з боржника, громадянина Литовської Республіки ОСОБА_1, який володіє часткою ТОВ «Незалежне рекрутингове агентство», грошових коштів.

Справу суди розглядали неодноразово.

Суд першої інстанції закрив провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, оскільки вважав, що виконавчий напис нотаріуса Литовської Республіки не є судовим рішенням, про визнання й виконання якого може порушуватися клопотання в компетентних судах України.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції й направив справу для продовження розгляду до суду першої інстанції. Суд апеляційної інстанції погодився з тим, що виконавчий напис нотаріуса не є судовим рішенням, дозвіл

на примусове виконання якого надається судами в порядку, передбаченому положеннями глави 1 розділу IX ЦПК України, проте зазначив, що це не є підставою для закриття провадження у справі, а може бути підставою для відмови в задоволенні клопотання.

ВС не повною мірою погодився з висновками суду апеляційної інстанції, змінив його мотиви з огляду на таке.

Направляючи справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції, ВС у попередній своїй постанові вказував про необхідність вирішення питання можливості процесуального правонаступництва боржника, який помер, після надходження до суду клопотання ЗАТ «Вейка» про надання дозволу на виконання на території України рішення іноземного суду.

Проте суд апеляційної інстанції зазначені обов'язкові вказівки ВС не виконав, питання про можливість правонаступництва в цій справі не вирішив. Натомість передав справу для продовження розгляду до суду першої інстанції, який також не вирішив питання про можливість правонаступництва і закрив провадження у справі, посилаючись на те, що виконавчий напис нотаріуса Литовської Республіки не є рішенням іноземного суду, дозвіл на виконання якого в Україні може надати суд.

Незважаючи на смерть заінтересованої особи в справі (боржника) та вказівки ВС щодо необхідності насамперед вирішити питання про можливість його процесуального правонаступництва, суди продовжили розглядати клопотання по суті, за участю учасника справи, який помер, що не відповідає засадам цивільного судочинства.

Верховний Суд погоджується з висновком суду апеляційної інстанції про скасування ухвали суду першої інстанції про закриття провадження у справі й направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, проте змінює постанову апеляційного суду щодо мотивів й направляє справу до суду першої інстанції для вирішення питання про можливість процесуального правонаступництва в цій справі.

Положеннями глави 1 розділу IX ЦПК України не врегульовано питання щодо визнання та виконання рішення іноземного суду у разі смерті боржника. Водночас подібні за змістом цивільні процесуальні відносини регулюються п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України.

ВС звернув увагу на те, що якщо суд першої інстанції дійде висновку про неможливість процесуального правонаступництва в цій справі, це буде підставою для закриття провадження у справі, а не для вирішення клопотання по суті.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 грудня 2025 року у справі № 752/12605/21 (провадження № 61-10890св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132647980>.

7.3. При вирішенні справ про зняття арешту з майна суд має всебічно, повно й об'єктивно дослідити всі наявні докази про існування арешту, не обмежуючись лише вимогою надання копій постанов про накладення арешту, відсутність яких не може бути єдиною підставою для відмови у задоволенні позову, якщо наявні інші докази накладення арешту (зокрема, інформація з територіальних сервісних центрів)

17 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ГУ СБУ у м. Києві та Київській області про зняття арешту з майна.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що є власником транспортного засобу MERSEDES-BENZ 600. З інформації Територіального сервісного центру йому стало відомо, що на його автомобіль був накладений арешт та заборону на його відчуження постановами СБУ у м. Києві та Київській області від 15.03.2001 та від 01.10.2001. З відповіді відповідача на адвокатський запит відомо, що кримінальне провадження, на підставі якого накладався арешт, відносно нього відсутнє, однак дотепер арешт з майна не знято.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, мотивуючи своє рішення, зокрема, тим, що позивач не довів існування арешту належними та допустимими доказами.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зауважив, що для вирішення питання про зняття арешту з транспортного засобу суд повинен всебічно з'ясувати фактичні обставини справи щодо наявності арешту, а не обмежуватися лише вимогою надання копій постанов про накладення арешту. Суд має надати належну правову оцінку всім наявним доказам, зокрема інформації територіального сервісного центру про існування обтяження майна, та перевірити можливість існування арешту після спливу строку його дії, навіть якщо власник транспортного засобу не може надати оригінали чи копії постанов про накладення арешту на майно.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 грудня 2025 року у справі № 760/24514/24 (провадження № 61-11116св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132789351>.

7.4. При оспорюванні дійсності заповіту, посвідченого незадовго до смерті заповідача, суди зобов'язані забезпечити повне та всебічне з'ясування обставин справи, у тому числі розглянути клопотання про призначення експертизи для оцінки психофізичного стану спадкодавця на момент посвідчення заповіту.

Відсутність у медичній документації належних даних про стан здоров'я заповідача не є підставою для відмови у проведенні повторної експертизи іншою експертною установою, особливо за наявності сумнівів щодо здатності особи усвідомлювати значення своїх дій під час складання заповіту

17 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа — КНП «Хотинська багатoproфільна лікарня» Хотинської міської ради, про визнання заповіту недійсним.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначала, що заповіт, якщо і підписано її батьком, то це зроблено несвідомо та він не відображає волі спадкодавця. Вказувала, що її батько перебував на стаціонарному лікуванні в хірургічному відділенні КНП «Хотинська багатoproфільна лікарня», до моменту смерті був у важкому стані, страждав болями в животі, помирав у сильних фізичних муках та стражданнях.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, посилаючись на недоведеність складення заповіту з порушенням вимог щодо форми та посвідчення, та що підписання заповіту спадкодавцем не відповідало його волевиявленню.

ВС скасував рішення судів попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції, адже не можна погодитися з висновком суду про залишення без розгляду клопотання про призначення судової почеркознавчої експертизи через те, що до позовної заяви не додано клопотання про призначення почеркознавчої експертизи та в самій позовній заяві не зазначено, що в подальшому буде подане клопотання про призначення такої експерти, оскільки зі змісту позовної заяви вбачається, що представник позивача звертав увагу суду на можливість виникнення необхідності проведення в справі судової почеркознавчої експертизи.

Враховуючи посилання позивача на те, що заповіт був посвідчений за 45 хвилин до смерті спадкодавця, коли він перебував у вкрай тяжкому передсмертному стані, покази деяких свідків про те, що спадкодавець підписав пустий бланк заповіту, який заповнювали після підпису, ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій не виконали вимог процесуального закону щодо забезпечення змагальності сторін у справі, всупереч нормам процесуального права залишили без розгляду клопотання про призначення експертизи, на проведення якої позивач мала право, ухилились від встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Відсутність у медичній документації належних даних про стан здоров'я заповідача не є підставою для відмови у проведенні повторної експертизи іншою експертною установою, особливо за наявності сумнівів щодо здатності особи усвідомлювати значення своїх дій під час складання заповіту.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 грудня 2025 року у справі № 724/305/23 (провадження № 61-4047св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132828467>.

7.5. Провадження у справі підлягає закриттю згідно з п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, якщо позов подано проти особи, яка померла, до моменту звернення до суду. Померла особа не може бути стороною у справі, оскільки її правоздатність припиняється в момент смерті відповідно до ст. 25 ЦК України. Представництво померлої особи в суді є неможливим, оскільки договір про надання правничої допомоги, укладений після смерті особи, є недійсним і не створює належних повноважень для представника

17 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ДП «Зоряний едельвейс» до ОСОБА_2 про розірвання інвестиційного договору на будівництво об'єкта нерухомості.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Дружина ОСОБА_2 ОСОБА_1 подала апеляційну скаргу, в якій просила скасувати судові рішення та закрити провадження в справі у зв'язку з тим, що позивач звернувся з позовом до особи, правоздатність якої припинена у зв'язку зі смертю.

Апеляційний суд зактив провадження у справі за апеляційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, оскільки оскаржуваним рішенням не вирішувалося питання про права та обов'язки правонаступників відповідача.

ВС не погодився з висновками рішення апеляційного суду, скасував його та передав справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Процесуальне правонаступництво передбачає перехід процесуальних прав та обов'язків сторони у справі до іншої особи у зв'язку з вибуттям особи у спірному матеріальному правовідношенні.

Позов про розірвання інвестиційного договору звернений до ОСОБА_2 як до інвестора та в порядку правонаступництва впливає на права його спадкоємців.

ВС виснував, що у заявниці не виник самостійний, окремий від прав спадкодавця інтерес до предмета спору в цій справі, тому не можна вважати,

що вона не має процесуального права оскаржувати рішення суду першої інстанції про розірвання інвестиційного договору.

Цивільне-процесуальне законодавство України не містить норм, які б передбачали здійснення провадження у справах щодо осіб, які померли до відкриття провадження у справі.

Суд апеляційної інстанції залишив такі обставини без процесуальної уваги. Крім цього, апеляційний суд також залишив поза увагою й те, що від імені відповідача у суді першої інстанції діяв адвокат Усаченко М. О., який надав ордер про надання правничої допомоги від 15.01.2025, виданий на підставі договору про надання правничої допомоги від 14.01.2025, однак відповідач помер за рік до пред'явлення позову до нього й не міг укласти з адвокатом договір про надання правничої допомоги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 грудня 2025 року у справі № 161/23032/24 (провадження № 61-7649св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132828455>.

7.6. Стягнення з позивача понесених відповідачем судових витрат у разі залишення позову без розгляду можливе лише в разі встановлення необґрунтованості дій позивача. Подання заяви про залишення позову без розгляду є диспозитивним правом позивача, передбаченим ЦПК України, і саме по собі не є необґрунтованою дією. Для компенсації витрат відповідачу необхідно довести, які саме необґрунтовані дії вчинив позивач

23 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до КП «ЖЕК-13» Чернігівської міської ради, начальника КП «ЖЕК-13» ОСОБА_2 Чернігівської міської ради про визнання факту вчинення мобінгу, визнання незаконними та скасування наказів про визнання факту вчинення мобінгу, визнання незаконними та скасування наказів.

Суд першої інстанції залишив позов без розгляду на тій підставі, що позивач до початку розгляду справи по суті подала заяву про залишення позовних вимог до начальника КП «ЖЕК-13» ОСОБА_2 без розгляду. Також суд відмовив у задоволенні клопотання начальника КП «ЖЕК-13» ОСОБА_2 про відшкодування витрат на правничу допомогу, керуючись тим, що не встановлено, що спір у справі виник внаслідок необґрунтованих / недобросовісних дій позивача, тому підстав для покладення на позивача судових витрат на професійну правничу допомогу немає.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні клопотання начальника КП «ЖЕК-13» ОСОБА_2 про відшкодування

витрат на правничу допомогу та направив справу до суду першої інстанції для продовження її розгляду в цій частині. Судове рішення мотивовано тим, що заява позивача про залишення позовних вимог без розгляду є безмотивною, оскільки залишення позову без розгляду спричинене необґрунтованими діями позивача.

ВС не погодився з висновками апеляційного суду, скасував його рішення та залишив в силі рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні клопотання начальника КП «ЖЕК-13» ОСОБА_2 про відшкодування витрат на правничу допомогу з огляду на таке.

Залишення заяви без розгляду на підставі заяви позивача – це форма закінчення розгляду справи без ухвалення рішення. Зазначена процесуальна дія – це диспозитивне право позивача, передбачене нормами ЦПК України. При цьому суд не перевіряє підстави подання такої заяви.

Отже, саме по собі подання заяви про залишення позову без розгляду не є необґрунтованими діями позивача, так як це є його диспозитивним правом, передбаченим нормами ЦПК України, що не містить обмежень в його реалізації.

ВС зазначив, що у цій справі відповідач не довів і суди не встановили, що при зверненні до суду з позовом та під час його розгляду позивач вчиняла будь-які недобросовісні дії чи мала протиправну мету – ущемлення прав та інтересів ОСОБА_2.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 грудня 2025 року у справі № 750/14656/24 (провадження № 61-10028св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132997358>.

7.7. Свідectво про право на спадщину підтверджує прийняття спадщини і є достатньою підставою для заміни стягувача його спадкоємцем у виконавчому провадженні; у такому разі додаткова оцінка способів прийняття спадщини за статтями 1268, 1269 ЦК України не вимагається

24 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа – Маньківський ВДВС в Уманському районі Черкаської області, про заміну сторони у виконавчому провадженні.

Заявник просив замінити у виконавчому провадженні стягувача у зв'язку з її смертю стягувачем ОСОБА_1; замінити боржника – ТОВ «Нива» боржниками- правонаступниками: ТОВ «Багва», Спілка співвласників майна «Нива»; змінити розмір стягненої моральної шкоди 590,00 грн з урахуванням індексів інфляції і 3 % річних з дати ухвалення рішення районного суду від 27.09.2001 у справі № 2-535/2001 до внесення змін у виконавчому листі.

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні заяви, керуючись тим, що заявник не довів обставин прийняття спадщини після смерті матері.

ВС не погодився з висновками судів, судові рішення скасував та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначив, що матеріали справи містять копію свідоцтва про право на спадщину за заповітом, відповідно до якого заявник є спадкоємцем 1/3 частки спадкового майна після смерті матері. Також по 1/3 частці спадку належать ОСОБА_4 та ОСОБА_6.

Суди помилково вдалися до оцінки положень статей 1268, 1269 ЦК України, залишивши без уваги, що свідоцтво про право на спадщину підтверджує прийняття спадщини.

ВС звернув увагу на те, що спадкоємцями ОСОБА_2, крім заявника, є ще ОСОБА_4 і ОСОБА_6, що впливає на вирішення питання про заміну у виконавчому провадженні стягувача, який має трьох спадкоємців.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 грудня 2025 року у справі № 2-460/2007 (провадження № 61-9497св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133087911>.

8. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС

8.1. Збереження арешту, накладеного державним виконавцем з метою виконання судового рішення, за відсутності відкритих виконавчих проваджень та можливості продовження примусового виконання судового рішення, є невиннованим втручанням у право на мирне володіння майном боржника, оскільки необґрунтовано обмежує його право користування та розпорядження належним на праві власності майном

10 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за скаргою ОСОБА_1 на дії начальника Індустріального ВДВС у місті Дніпрі Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) та зобов'язання вчинити певні дії, заінтересовані особи: Індустріальний ВДВС у місті Дніпрі Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса), ПАТ «Фідобанк».

На обґрунтування заявлених вимог заявник посилалася на те, що виконавчий лист, за яким вона є боржником, повернено стягувачу у зв'язку з завершенням виконавчого провадження, строк пред'явлення його до примусового виконання сплив, проте залишився чинним арешт щодо її

майно. Відомостей про наявність будь-яких відкритих виконавчих проваджень, за якими вона є боржником, немає. Відсутність відкритого виконавчого провадження та знищення матеріалів виконавчого провадження за терміном зберігання свідчить про безпідставність продовження дії арешту.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні скарги, посилаючись на те, що виконавчий документ, повернений стягувачу, дає стягувачу право на повторне звернення до виконавчої служби за примусовим виконанням рішення суду. Заявник не надала до суду доказів, що сума боргу, виконавчий збір та витрати виконавчого провадження за виконавчим листом сплачено.

ВС не погодився з такими висновками судів, судові рішення скасував, скаргу задовольнив частково з огляду на таке.

Законодавство не передбачає обов'язку державного (приватного) виконавця зняти арешт, накладений на майно боржника, у разі повернення виконавчого документа стягувачу, оскільки таке повернення не свідчить про закінчення виконавчого провадження й у такому випадку стягувач має право повторно звернутися із заявою про примусове виконання рішення суду, яке не виконано, протягом встановлених законом строків.

Частиною 1 ст. 12 ЗУ «Про виконавче провадження» встановлено, що виконавчі документи можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох років.

У цій справі судові рішення, на виконання якого накладався арешт на майно заявника, не перебуває на примусовому виконанні понад 9 років, строк пред'явлення до виконання виконавчого листа сплив та не був поновлений. Майнових претензій стягувач до заявника не пред'являє.

Наявність протягом тривалого часу нескасованого арешту на майно боржника, за умови відсутності виконавчого провадження та майнових претензій з боку стягувача, є невинуватим втручанням у право особи на мирне володіння своїм майном.

ВС виснував, що збереження арешту, накладеного державним виконавцем з метою виконання судового рішення, за відсутності відкритих виконавчих проваджень та можливості продовження примусового виконання судового рішення, є невинуватим втручанням у право на мирне володіння майном боржника, що позбавляє її можливості вільно користуватися та розпоряджатися належним на праві власності майном.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 грудня 2025 року у справі № 202/5715/24 (провадження № 61-15823св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132590285>.

8.2. **Обов'язок щодо вилучення майна у боржника та його передачі стягувачу є виключною процесуальною компетенцією державного виконавця як суб'єкта примусового виконання судового рішення. Неможливість ідентифікації майна не звільняє державного виконавця від обов'язку вжити всіх передбачених законом заходів для виконання судового рішення, а покладення на стягувача обов'язків із залучення спеціалізованих підприємств і техніки є неправомірним, оскільки означає перекладання повноважень виконавця**

24 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за скаргою ОСОБА_1 про визнання неправомірною бездіяльності заступника начальника Тернопільського ВДВС ЗМУ Мін'юсту.

На обґрунтування заявлених вимог ОСОБА_1 посилалася на те, що саме на виконавця, а не на інших учасників виконавчого провадження, покладено обов'язок з вилучення у боржника майна, зазначеного у виконавчому документі, та його наступну передачу стягувачу. Однак виконавець не вчинив дій, які був зобов'язаний вчинити на виконання виконавчого документа, а саме: не вилучив у боржника вказаного у виконавчому документі майна та не передача його стягувачу.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні скарги, мотивуючи своє рішення тим, що державний виконавець позбавлений можливості виконати судове рішення самостійно без допомоги сторонніх осіб через неможливість ідентифікації майна, вказаного у виконавчому листі, за відсутності у нього достатніх знань у цій галузі.

ВС не повною мірою погодився з висновками судів попередніх інстанцій, скасував судові рішення та прийняв нову постанову про часткове задоволення скарги, зазначивши, що аналіз положень ЗУ «Про виконавче провадження» вказує на те, що законодавець саме на виконавця покладає обов'язок з організації та проведення виконавчих дій.

Пунктами 4–6 розділу II Інструкції з примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5, передбачено, що у разі потреби для проведення чи організації виконавчих дій виконавець має право залучити суб'єктів господарювання.

Залучення виконавцем інших органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, фізичних осіб при примусовому виконанні рішень здійснюється у разі, якщо їх присутність може сприяти своєчасному й повному виконанню рішень.

На стягувача може бути покладено лише обов'язок щодо авансування витрат виконавчого провадження у випадках, передбачених законом, а не вчинення інших дій, які за законом зобов'язаний вчиняти виконавець.

Враховуючи викладене, ВС констатував, що висновки судів попередніх інстанцій про те, що державний виконавець позбавлений можливості виконати судові рішення через неможливість ідентифікації майна, вказаного у виконавчому листі, за відсутності у нього достатніх знань у цій галузі, не може бути підставою для висновку про законність дій державного виконавця, оскільки виконавець у передбачений законом спосіб має право або залучити до участі спеціаліста чи іншу особу, яка володіє необхідними для виконання судового рішення знаннями, за рахунок авансового платежу стягувача або коштів виконавчого провадження, чи витребувати необхідні документи для ідентифікації цього майна в учасників виконавчого провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 грудня 2025 року у справі № 607/6964/20 (провадження № 61-14469св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132931941>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за грудень 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Першої судової палати КЦС ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2025. – 35 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua